

**VAN EESTEREN
GESPREK
NUMMER 17**

**100 JAAR ZOEKEN NAAR DE
IDEALE WONINGPLATTEGROND**

■ VERSLAG VAN EESTERENGESPREK #17

100 JAAR ZOEKEN NAAR DE IDEALE WONINGPLATTEGROND

De opening van de Van Eesteren Museumwoning in oktober 2012 is aanleiding voor een drieluik Van Eesterengesprekken over het moderne wonen. De museumwoning in Amsterdam Slotermeer is vrijwel geheel teruggebracht in originele staat van begin jaren '50, en ingericht volgens de principes van 'Goed Wonen': een idealistische organisatie die tot in de jaren '70 geloofde dat de mens door middel van een verantwoord interieur het beste uit zijn woning en uit zichzelf kon halen. Het devies was functionele en moderne woninginrichting, evenals de architectuur. Jeroen Schilt, architectuurhistoricus en werkzaam bij Bureau Monumenten & Archeologie, is op woensdag 19 september de eerste spreker binnen het drieluik en licht de zoektocht toe naar de ideale woningplattegrond en nieuwe woonvormen. Een zoektocht die een eeuw heeft geduurd.

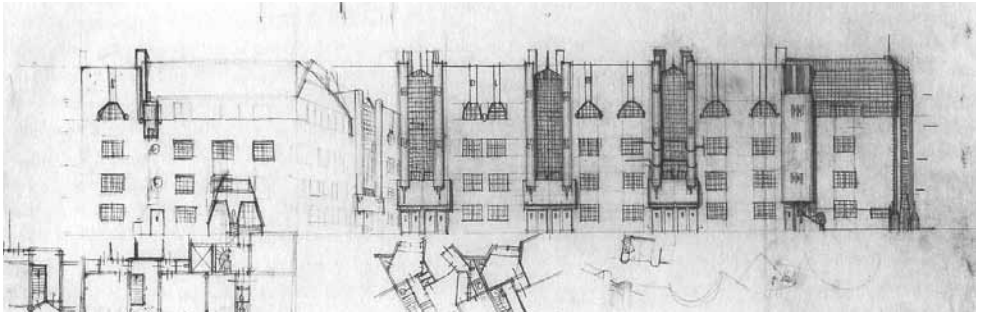
■ 19E EEUWSE STADSUITBREIDINGEN

In het Amsterdam van de 19e eeuw is de stadsuitbreiding, de ring om de binnenstad, bedoeld om 'het gewone volk' te huisvesten. Goed is deze huisvesting door particuliere partijen niet te noemen. De woningen zijn afgeleid van het type Amsterdamse grachtenpand, waar een onpraktische woningplattegrond achter verscholen gaat. Architecten houden zich liever bezig met musea en scholen, niet met volkshuisvesting. Een eerste vorm van sociale woningbouw ontstaat na de tweede helft van de 19e eeuw, als charitatieve instellingen worden opgericht met geld afkomstig van rijke families. Met dit geld kunnen woningen worden gebouwd, nog steeds klein, maar met beter georganiseerde woningplattegronden. De kamers zijn met deuren van elkaar gescheiden, en in iedere ruimte bevindt zich een raam. Dit maakte, heel vernieuwend, het luchten van de woning mogelijk. Pas jaren later, met de invoering van de Woningwet in 1901, worden waterleiding en riolering standaard. Deze wet verplicht gemeenten vanaf dat moment de woningen aan een bepaalde ondergrens te laten voldoen. Het betekent een enorme sociale stap voorwaarts in de samenleving.

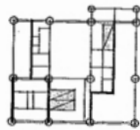
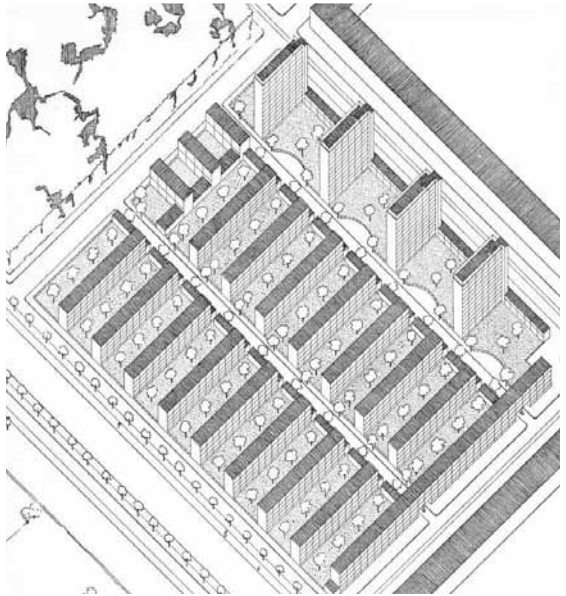
■ WONINGPLATTEGROND NOG STEEDS ONDERSCHIKT

De woningcorporaties groeien begin 20e eeuw, en beginnen op grote schaal - hele stukken straten - te bouwen. Zo drukken ze hun stempel op het uiterlijk van de stad. De woningplattegronden zijn nog altijd ondergeschikt aan de gevel. In ontwerpschetsen lijkt er nog net plaats voor de woningplattegronden. Kenmerkend is de uitvoering van het uitbreidingsplan van architect Berlage voor Amsterdam Zuid. Woningblokken zijn hier uitgevoerd volgens de Amsterdamse School, een architectuurstroming waarbij de woningplattegrond ondergeschikt is aan de esthetiek van de gevel. Enkele jaren eerder, rond 1910, wordt in de Indische buurt ook al geëxperimenteerd met nieuwe woonvormen: dorpse bebouwing uit vier lagen en opgedeeld in verschillende 'buurtjes' met eigen karakter. Het experimenteren door architecten duurt voort.

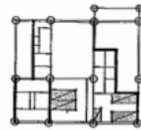

■ JONGE ARCHITECTEN ZORGEN VOOR EEN OMSLAG

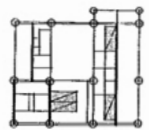
Jonge architecten zoeken actief naar alternatieven voor de monotone blokken van Berlage en willen voorgoed de aandacht vestigen op goede woningplattegronden. De woonblokken blijven vierhoog, typisch voor 19e eeuwse wijken en Amsterdam in het algemeen, maar er wordt gezocht naar differentiatie. De bergingen zakken naar de begane grond, wat het einde betekend voor het gezeul met de kinderwaggen de steile trappen op en af. Het alternatief voor de gesloten straatwanden is een open bebouwing in strokenverkaveling met genoeg ruimte voor groen. De relatief jonge architecten Mart Stam en Ernst Max krijgen het voor elkaar de Gemeente Amsterdam te overtuigen van hun vooruitstrevende ideeën, die zelfs de basis zullen vormen van het Algemeen Uitbreidingsplan (AUP). Dit uitbreidingsplan, het product van stedenbouwkundige en architect Cornelis van Eesteren, en de basis voor nieuwe uitbreidingswijken van Amsterdam, is in 1935 vastgesteld. Omdat bij de uitvoering een enorm grote hoeveelheid woningen moet worden gebouwd, schrijft de gemeente een prijsvraag uit om tot een vorm van goedkope arbeiderswoningen te komen. De gemeente is niet onder de indruk en de prijs wordt uiteindelijk aan niemand uitgereikt. Toch komen de architecten Van den Broek, Van Tijen en Merkelbach het beste uit de bus. Hun woonvorm wordt op de markt gebracht bij de bouw van de buurt Landlust in Bos & Lommer. Echt tevreden is Van Eesteren niet over deze buurt, zo vindt hij de straten te smal. De zoektocht naar de ideale woonvorm is nog niet afgelopen.

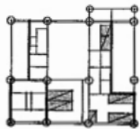
B. 2 sl.k. 3 bedden

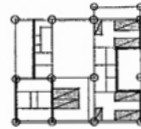
C. 2 sl.k. 4 1/2 bed

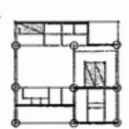
D. 3 sl.k. 4 bedden

E. 3 sl.k. 5 1/2 bed

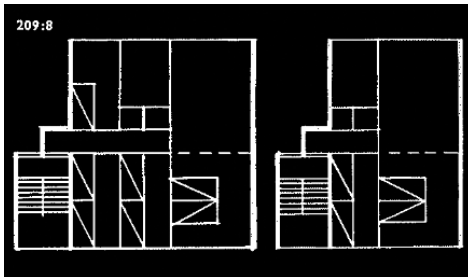
G. 3 sl.k. 6 1/2 bed

eindtype H. 2 sl. k. 3 b.

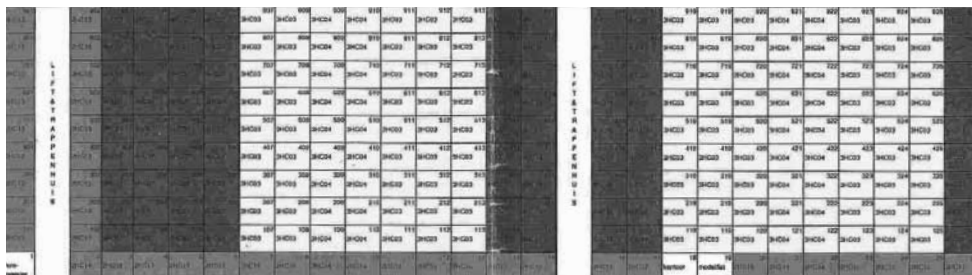
■ WISSELBEUK VAN VAN TIJEN

De bouw van de overige geplande wijken valt stil door de crisis. En de oorlog breekt uit. Dit geeft ruimte rustig te kunnen nadenken over de grootschalige stadsuitbreiding. Het is duidelijk dat er flink bezuinigd zal moeten worden na de oorlog. Een speciale studiegroep wordt opgericht, deze architecten en stedenbouwers kijken tijdens excursies de kunst af in het buitenland. Willem Van Tijen speelt een grote rol in de zoektocht naar een efficiënte woningplattegrond. Na grondig onderzoek gedurende een periode van dertig jaar komt hij samen met collega's tot een standaard plattegrond. Tot op de millimeter is alles uitgerekend, zelfs tot aan de gewenste hoeveelheid lepeltes in de keukenlade. Het betekent smalle woningen van 5 meter breed die middels de 'wisselbeuk' groter of kleiner kan worden gemaakt. Met een slaapkamer meer of minder kan de woningplattegrond zo worden vergroot of verkleind. En er zijn geen loze ruimten meer te vinden in de plattegrond, efficiëntie staat immers voorop. In Slotermeer, de eerste tuinstad binnen de Westelijke Tuinsteden, wordt de extra wisselbeuk nog niet ingezet. Voornamelijk kleinere driekamerwoningen worden gebouwd met in het voorste gedeelte bergingen, beneden slaapkamers en boven de woonkamer.

■ WONINGEN TOT 100 M2 IN DE BIJLMERMEER

De architecten zijn tevreden met de woningen in de Westelijke Tuinsteden, wel wat klein. Om deze reden wordt door geëxperimenteerd. In 1958, exact 30 jaar na de prijsvraag voor goedkope arbeiderswoningen, ontwikkelt architect Frans van Gool het 'Plan van Gool' voor een nieuwe wijk in Amsterdam Noord. De toepassing van galerijen en luchtbruggen zorgt voor ruimtewinst, omdat het trappenhuis kan worden gemist. Van Tijen's plattegrond met extra wisselbeuken kan eindelijk worden uitgewerkt door vijfkamerwoningen te realiseren. Enkele jaren later, bij de totstandkoming van het uitbreidingsgebied in de Bijlmermeer, zijn de plattegronden nog groter: tot 100m2. De flatgebouwen waren op palen gepland, zonder galerijen – die inmiddels als nadelig werden ervaren. En veel slimme toepassing als goederenliftjes werden bedacht. Ook over de stedenbouwkundige structuur, met de scheiding tussen het maaiveld en het verkeer, was goed nagedacht. Evenals de groenstructuur. Maar de uitvoering van de wijk is vanwege bezuinigingen ondermaats. De Bijlmermeer had de apotheose kunnen zijn in de zoektocht naar de ideale woning. Desondanks heeft er in 100 jaar een enorme evolutie plaats gevonden in de volkshuisvesting, het memoreren waard.

■ LINKS

MEER LEZEN

Jeroen Schilt. 'De architect en de naoorlogse volkshuisvesting', in: red. Vincent van Rossum
'De organische woonwijk in open bebouwing', Rotterdam Uitgeverij 010, 2008, p. 87-102
Over de bedoelde woningplattegronden in de Bijlmer
www.bijlmermuseum.nl

■ COLOFON

Tekst: Victorien Koningsberger
Beeld: Bureau Monumentenzorg & Archeologie
Vormgeving: anoukjohanson.nl
Datum: 12-11-2012

■ VAN EESTERENMUSEUM

BURGEMEESTER DE VLUGTLAAN 125 | AMSTERDAM
WWW.VANEESTERENMUSEUM.NL
INFO@VANEESTERENMUSEUM.NL

